

DOSARUL UNEI CONTROVERSE: POSIBILA IDENTITATE A SFÂNTULUI DIONISIE EXIGUUL CU SFÂNTUL DIONISIE AREOPAGITUL

Silviu – Constantin Nedelcu*

Rezumat: *Textul de față își propune să analizeze dosarul unei probleme teologice extrem de controversate cu privire la Sfântul Mucenic Dionisie Areopagitul. Conform unei ipoteze susținută de Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin încă din anul 1965, istoric bisericesc, autorul tratatelor areopagitice ar fi nimeni altul decât ilustrul călugăr dobrogean, Sfântul Dionisie Exiguul. Autorul acestei ipoteze a publicat o serie de cărți și studii cu privire la acest subiect unde a adus 32 de argumente în acest sens. Între anii 1989-2020 există 23 de cercetători români sau străini care s-au pronunțat asupra acestei teorii, în mod pozitiv, negativ sau neutru. Majoritatea teologilor și a cercetătorilor nu admit ipoteza Părintelui Gheorghe Drăgulin pe care o consideră, asemenea Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae, al cărui ucenic și doctorand a fost, doar o teorie „de suflet”. În mod cert, majoritatea teologilor, cu mici excepții, consideră că Sfântul Dionisie Exiguul și Sfântul Dionisie Areopagitul sunt două persoane distincte.*

Abstract: *The present text aims to analyze the an extremely controversial theological problem regarding Saint Martyr Dionysius the Areopagite. According to a hypothesis supported by Father Professor Gheorghe Dragulin since 1965, church historian, the author of the Areopagite treatises would be none other than the illustrious monk from Dobrudja, Saint Dionysius the Humble. The author of this hypothesis has published a series of books and studies on this subject where he brought 32 arguments in this regard. Between 1989-2020 there are 23 romanian or foreign researchers who have commented on this theory, positively, negatively or neutrally. Most theologians and researchers do not accept the hypothesis of Father Gheorghe Dragulin, whom they consider, like Father Professor Dumitru Staniloae, whose apprentice and doctoral student he was, only a "soul" theory. Certainly, most theologians, with few exceptions, consider St. Dionysius the Humble and St. Dionysius the Areopagite to be two distinct persons.*

Cuvinte-cheie: *Sfântul Dionisie Exiguul, Sfântul Dionisie Areopagitul, Gheorghe Drăgulin, Scythia Mynor, Roma, Atena.*

Key-words: *Saint Dionysius Exiguus, Saint Dionysius the Areopagite, Gheorghe Drăgulin, Scythia Mynor, Rome, Athena.*

Introducere

De-a lungul timpului mai mulți teologi și istorici s-au străduit să îl identifice pe Sfântul Dionisie Areopagitul, autor al următoarelor lucrări: *Ierarhia cerească, Ierarhia bisericască, Numirile dumnezeiești, Teologia mistică*¹. Întrucât s-a scris foarte mult pe această temă, mai ales în Occident, nu vom insista asupra acestui aspect deoarece nu acesta este scopul cercetării de față².

În teologia românească Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin (n. 1929) a venit cu o teorie inedită, și anume: identificarea Sfântului Dionisie Exiguul cu Sfântul Dionisie Areopagitul.

Astfel, am împărțit studiul nostru și ne-am rezumat la următoarele aspecte: 1) Teoria identității Sfântului Dionisie Exiguul cu Sfântul Dionisie Areopagitul; 2) Argumentele Pr. Prof. univ. dr. Gheorghe Drăgulin privind identitatea Sfântului Dionisie Exiguul cu Sfântul Dionisie

* Doctor, Biblioteca Academiei Române București, e-mail: silviu.constantin.nedelcu@bibliacad.ro.

¹ O primă traducere a acestor lucrări, ale Sfântului Dionisie Exiguul, a făcut-o Pr. Cicerone Iordăchescu pe care a publicat-o la Chișinău în 1932 (*Ierarhia cerească, Ierarhia bisericască*) și la Iași, în 1936 (*Numirile dumnezeiești, Teologia mistică*), împreună cu Theofil Simenschi. Însă cea mai recentă traducere în limba română a acestor opere ale Sfântului Dionisie Areopagitul îi aparține Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae, pe care am utilizat-o în studiul de față. Ediția a fost îngrijită de Constanța Costea și publicată în 1996 la Editura Paideia din București.

² Studiul de față reprezintă o variantă îmbunătățită și revăzută a subcapitolului 1.5. *Posibila identitate cu Sfântul Dionisie Areopagitul* (pp. 51-61) din teza noastră de licență intitulată *Viața Sfântului Dionisie Exiguul*, pe care am susținut-o la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București, în anul 2011.

Areopagitul; 3) Opinii ale unor teologi români și străini asupra teoriei Pr. Prof. univ. dr. Gheorghe Drăgulin (1989 – 2010); 4) Opinii ale unor teologi și istorici români asupra ipotezei identității dintre cei doi Dionisie (2011 – 2020).

Dintre teologii și cercetătorii români ori străini care au amintit sau și-au exprimat opinia asupra ipotezei lansată de Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin, ne-am oprit atenția asupra următorilor: 1) Pr. prof. univ. dr. Nicolae Dură; 2) Mitropolit dr. Nestor Vornicescu al Olteniei; 3) Pr. Prof. Acad. Dumitru Stăniloae; 4) Pr. Prof. Acad. Mircea Păcurariu; 5) Prof. Mariana Popescu-Argeș; 6) Diac. Ioan I. Ică Jr.; 7) Prof. univ. Mihail Diaconescu; 8) Pr. Cezar Vasiliu; 9) Prof. univ. dr. Remus Rus; 10) Dr. Florea Duță; 11) Loredana Bocșa; 12) Pr. dr. Ciprian Marius Cloșcă; 13) Pr. prof. univ. dr. Constantin Voicu; 14) Pr. dr. Alexandru Moțoc; 15) Pr. Constantin Ghiță; 16) Lect. univ. dr. Ciprian Iulian Toroczka; 17) Pr. dr. Stelian-Alin Dumitru; 18) Pr. Emanuel Ioan Cășvean; 19) Pr. dr. Dorin Octavian Picioruș; 20) Arhim. Achim Constantin Cosmin; 21) Prof. Elena Ene D-Vasilescu; 22) Dr. Sebastian Nazăru; 23) Prof. dr. Gheorghe Constantin Nistoroiu.

Am încercat, pe baza bibliografiei existente, să prezentăm dosarul acestei controverse teologice și opiniile unor teologi și istorici români și străini, care s-au pronunțat asupra acestei teorii în perioada anilor 1989 – 2020.

1. Teoria identității Sfântului Dionisie Exiguul cu Sfântul Dionisie Areopagitul

După cum spuneam, cel care și-a dedicat aproape întreaga viață studiului personalității și activității Sfântului Dionisie Exiguul este Părintele Gheorghe Drăgulin, fost profesor de Istorie Bisericească Universală la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian” din București și la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia.

El a propus următoare ipoteză: identificarea Sfântului Dionisie Exiguul, călugărul dobrogean ajuns la Roma în anul 496 și unde a rămas până la finalul vieții sale (aprox. 555), cu Sfântul Dionisie Areopagitul.

Această teză inedită este reluată în majoritatea cărților, studiile și articolele scrise de domnia sa, cu excepția câtorva.

Nu vom expune aici viața Sfântului Dionisie Exiguul³ sau a Sfântului Dionisie Areopagitul, nefiind acesta scopul principal al lucrării noastre, ci vom prezenta această teorie, a posibilei identități dintre cei doi sfinți.

Autorul acestei ipoteze afirmă în nota nr. 5 dintr-un studiu redactat în 1985 că „la convingerea că tratatele pseudoareopagitice aparțin în realitate lui Dionisie Smeritul din Roma și că acesta este Areopagitul căutat de veacuri am ajuns cu prilejul alcătuirii tezei noastre de doctorat. Într-adevăr în rezumatul în limba franceză la lucrarea *Eclesiologia* tratatelor areopagitice și importanța ei pentru ecumenismul contemporan, din «Studii Teologice», XXXI (1979), nr. 1-4, p. 245 conchideam: «L’auteur du présent ouvrage espère reprendre ultérieurement le problème de la paternité de ces écrits qui ont – à son avis – une origine occidentale bien que diffusés par l’intermédiaire des alexandrins au VI-e siècle». Ulterior am continuat cercetările, insistând asupra

³ De-a lungul timpului ne-am oprit asupra unor aspecte ce privesc viața și opera Sfântului Dionisie Exiguul pe care le-am dezbătut în următoarele articole și studii: 1) Nedelcu, SC. 2019. Contribuții la biografia Sfântului Dionisie Exiguul. Călătoria sa din Scythia Mynor (Dobrogea) la Roma. *Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie-istorie* XXVI, pp. 201-220; 2) Nedelcu, SC. 2018. Copilăria, educația și formarea teologică a Sfântului Dionisie Exiguul. *Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie-istorie* XXIV, pp. 251-259; 3) Nedelcu, SC. 2016. Prima consemnare în literatura română a Sfântului Dionisie Exiguul/The First Record in Romanian Literature of Saint Dionysius Exiguus. *Astra Salvenis: revistă de istorie și cultură* 7, pp. 160-179. Disponibil online: <https://astrasalva.files.wordpress.com/2017/03/astra-salvensis-an-iv-numar-7-2016.pdf>; 4) Nedelcu, SC. 2015. Contribuția Sfântului Dionisie Exiguul la receptarea culturii grecești în Occident. *Receptarea antichității greco-latine în culturile europene. Colocviu Internațional, ediția a VII-a, Craiova, 24-25 octombrie 2014*. Craiova: Universitaria, pp. 317-332; 5) Nedelcu, SC. 2013. Originea scită a Sfântului Dionisie Exiguul. *Lumină Lină: revistă de spiritualitate și cultură – Gracious Light: review of Romanian Spirituality and Culture* 2, pp. 19-26. Disponibil online: http://www.romanian-institute-ny.org/images/Lumina_Lina_-_Gracious_Light_-_2_-2013_-_corr.pdf.

raportului Areopagiticelor cu opera Ieromonahului Dionisie Exiguus (Smeritul). Și în acest caz, concluziile de mai înainte ne-au fost întru totul confirmate prin noi argumente”⁴.

Teza de doctorat despre care vorbește aici Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin se intitulează *Ecleziologia tratatelor areopagitice și importanța ei pentru ecumenismul contemporan*, și a fost redactată sub îndrumarea Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae, fiind și cel care a scris prefața. Ea a fost publicată în revista *Studii Teologice*, anul XXXI (1979), nr. 1-4, pp. 54-300, atât cu aprobarea îndrumătorului, Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, cât și a celorlalți recenzenți ai lucrării: Arhid. Prof. Dr. Ioan Zăgrean, Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu și Pr. Prof. Dr. Ioan Ică.

În prefața tezei de doctorat Părintele Profesor Dumitru Stăniloae afirmă următorul lucru: „am recomandat autorului să evite în general particula pseudo din expresii ca: «scrieri pseudo-areopagitice» și «Pseudo-Dionisie Areopagitul». Ea ar putea fi înlăturată chiar de peste tot deoarece, după cum s-a putut convinge el însuși, din înșirarea ipotezelor (pe rând combătute) privind autorul real al acestor scrieri, chestiunea aceasta nu va fi elucidată, poate, niciodată”⁵.

Aici aflăm prima opinie teologică despre această chestiune, aceea a identificării persoanei Sfântului Dionisie Areopagitul, de la Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, care a afirmat că „după cum s-a putut convinge el însuși (Pr. Gheorghe Drăgulin, n.n.), din înșirarea ipotezelor (pe rând combătute) privind autorul real al acestor scrieri, chestiunea aceasta nu va fi elucidată, poate, niciodată”⁶.

Într-un alt studiu redactat în 1986, în nota nr. 9, Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin afirmă că „în legătură cu cultura sa (a Sfântului Dionisie Exiguul n. n.) în mai multe nivele trebuie să precizăm convingerea noastră asupra identității dintre Sfântul Dionisie Pseudo-Areopagitul și Cuviosul Dionisie Smeritul sau Exiguul. Poate că viitorul îi va cinsti pe cei doi în admirația unui singur nume aghiografic: «Sfântul Dionisie Areopagitul și Smeritul». [...] Rezultatul acestor cercetări, începute în anul 1965, va fi supus aprecierii specialiștilor printr-o lucrare mai extinsă aflată în curs de redactare. După părerea noastră argumentele atestând identitatea propusă mai sus sînt de necombătut”⁷.

De aici aflăm o informație importantă și anume, data începerii cercetării acestei ipoteze: anul 1965.

În anul 1991 a apărut la Craiova, cu binecuvântarea Mitropolitului Nestor Vornicescu al Olteniei, lucrarea promisă de Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin, pe care a menționat-o prima dată în studiul său din 1986⁸, cu titlul *Identitatea lui Dionisie Pseudo-Areopagitul cu Ieromonahul Dionisie Smeritul (Exiguul). Cercetare ortodoxă a unei controversate probleme de istorie bizantine și a celei străromâne*, tipărită la Editura Mitropoliei Olteniei⁹.

Mitropolitul Olteniei, Dr. Nestor Vornicescu, a scris prefața lucrării unde și-a exprimat părerea în ceea ce privește această teorie: „cu intuiția că acest Dionisie Areopagitul, Pseudo-Areopagitul, autorul cunoscutului Corpus patristic, este în realitate dobrogeanul Dionisie Exiguul, Părintele Gheorghe Drăgulin a publicat pînă astăzi mai multe studii și articole în care adâncește și explică această idee. Aceste studii și articole nu au fost contrazise de nimeni, pînă acum, nici în țară și nici în străinătate”¹⁰.

De aici deducem un lucru foarte important: ipoteza nu fusese combătută de nimeni din țară sau străinătate.

Mitropolitul Nestor Vornicescu conchide, în finalul prefeței, că: „evident lucru că cercetarea de față pune probleme științifice de bază, avansînd numeroase răspunsuri ale lor. În felul acesta ea

⁴ Drăgulin, 1985, pp. 522-523.

⁵ Drăgulin, 1979, p. 56.

⁶ Drăgulin, 1979, p. 56.

⁷ Drăgulin, 1986, p. 95.

⁸ Drăgulin, 1986, p. 95.

⁹ Drăgulin, 1991, p. 342.

¹⁰ Drăgulin, 1991, pp. 9-10.

va interesa, sigur, istoriografia contemporană. De aceea felicităm cu bucurie și cordialitate pe părintele autor al acestui volum pentru proiectul ales și pentru fericita ducere a lui la îndeplinire”¹¹.

Există totuși două posibile explicații pentru faptul că această teorie n-a fost combătută. În timpul regimului comunist funcționa cenzura de stat, prin Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor, și cea de la Departamentul Cultelor care, prin controlul strict al tirajelor, a făcut tot posibilul ca aceste reviste teologice să nu circule în afară de parohii, seminarii și institute teologice. Un alt aspect ce trebuie reținut este faptul că întârzierile revistelor teologice, premeditate de către Departamentul Cultelor, au condus și la faptul ca informația să nu poată circula într-un timp rezonabil în mediul teologic ca profesorii de teologie să fie la curent cu toată bibliografia de specialitate.

Un alt motiv pentru care în străinătate nu a fost aprobată sau combătută această teorie este unul foarte simplu: studiile scrise de Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin fuseseră publicate exclusiv în limba română. Nu mai punem la socoteală controlul extrem de strict al revistelor teologice care erau trimise în străinătate pentru schimb sau către anumite facultăți de teologie sau institute de cercetare. De reținut și numărul foarte mic al exemplarelor trimise în străinătate, însă principala problemă o reprezintă limba în care acestea fuseseră publicate. Chiar dacă am presupune că revistele teologice, unde și-a publicat Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin cercetările cu privire la identitatea dintre cei doi Dionisie, ajunseseră în Occident, acestea nu puteau fi lecturate iar despre teoria sa nu se știa dintr-un motiv destul de banal: bariera lingvistică.

2. Argumentele Pr. Prof. univ. dr. Gheorghe Drăgulin privind identitatea Sfântului Dionisie Exiguul cu Sfântul Dionisie Areopagitul

Pentru modul lor inedit vom prezenta aici primele 22 de argumente pentru dovedirea identității Sfântului Dionisie Exiguul cu Sfântul Dionisie Areopagitul:

1. „Discuția asupra calculării datei sărbătoririi Paștilor”¹²;
2. „Argumentul cunoașterii și al respectării canoanelor”¹³;
3. „Interdicția pentru inferiori să judece pe frații lor de pe treptele superioare ale vredniciei sacerdotale”¹⁴;
4. „Motivul sorțului divin și al anatemei canonice”¹⁵;
5. „O posibilă aluzie la raporturile galo-romane din veacul al VI-lea”¹⁶;
6. „Îndemnul la imitarea bunătății divine obsedează corespondența intensă dintre Constantinopol și Roma și din alte părți”¹⁷;
7. „Cunoașterea «Decretului ghelasian» și preocuparea de a-l depăși doctrinar”¹⁸;
8. „O combatere creștină voalată a cultelor de misterii din veacul al VI-lea”¹⁹;
9. „Corectări pe care necunoscutul autor le-a propus sistemului ierarhic neoplatonic”²⁰;
10. „Opoziția pseudoareopagitică față de concepția neoplatonică a existenței omului în societate”²¹;
11. „Combaterea supraviețuirii vechilor erezii creștine”²²;
12. „Interpretări răsăritene ale unor tradiții latine, păgâne și creștine”²³;

¹¹ Drăgulin, 1991, p. 11.

¹² Drăgulin, 1991, pp. 82-92.

¹³ Drăgulin, 1991, pp. 92-94.

¹⁴ Drăgulin, 1991, pp. 94-101.

¹⁵ Drăgulin, 1991, pp. 101-111.

¹⁶ Drăgulin, 1991, pp. 111-121.

¹⁷ Drăgulin, 1991, pp. 121-126.

¹⁸ Drăgulin, 1991, pp. 127-133.

¹⁹ Drăgulin, 1991, pp. 163-173.

²⁰ Drăgulin, 1991, pp. 174-178.

²¹ Drăgulin, 1991, pp. 178-187.

²² Drăgulin, 1991, pp. 187-200.

²³ Drăgulin, 1991, pp. 200-212.

13. „Popularizarea începuturilor teologiei chiriliene”²⁴;
14. „O nouă expresie a formulei hristologice calcedoniene”²⁵;
15. „Ignoranța credincioșilor simpli și înșelarea lor de către eretici”²⁶;
16. „Intervențiile de importanță ecumenică ale Călugărilor «sciți»”²⁷;
17. „O ipoteză asupra pseudonimului «Ierotei»”²⁸;
18. „Combaterea misticii neoplatonice”²⁹;
19. „Originalitatea augustiniană și tradiția patristică în teologia hristologico-trinitară a epocii”³⁰;
20. „Momentul unirii ipostatice”³¹;
21. „Impunerea tradiției bizantine și ierusalimitene despre adormirea Maicii Domnului”³²;
22. „Inițierea teurgică și teologia sacramentală creștină”³³.

Ulterior, în anul 2018, Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin a publicat o nouă lucrare pe tema identității dintre Sfântul Dionisie Exiguul și Sfântul Dionisie Areopagitul. Lucrarea se intitulează *Sfântul Dionisie Smeritul și Areopagitul. Părintele erei creștine (+aprox. 555)* și a fost tipărită la Editura Proxima din București.

În capitolul V, *Sfântul Dionisie Smeritul și Areopagitul – o năzuință străromână după o Europă a culturii ecumenice și a unității*, autorul aduce în discuție identitatea dintre Dionisie Smeritul și Areopagitul. Cele 22 de argumente de mai sus sunt redată și aici, la paginile 146-148, cu mențiunea că „pentru fundamentarea acestor argumente și pentru notele supliniare respective, vezi Pr. Dr. Gheorghe I. Drăgulin, Identitatea lui Dionisie Pseudo-Areopagitul cu Ieromonahul Dionisie Smeritul (Exiguul). Cercetare ortodoxă a unei controversate probleme de istorie bizantine și a celei străromâne, Craiova, 1991, 342 p.”³⁴.

În completarea lor autorul a mai identificat încă 5 noi argumente, și anume:

1. „Autorul acestor opere a fost în mod evident profesor (p. 229)”³⁵;
2. „Câteva ilustrări ale preocupărilor sale de istorie a filosofiei (p. 234)”³⁶;
3. „Enigma epistolei a VII-a pseudoareopagitice și o posibilă elucidare a ei din perspectiva teologiei ortodoxe (p. 238)”³⁷;
4. „Concepția ierarhică a Italiei Papei Ghelasie (p. 274)”³⁸;
5. „Călugării sciți apără autenticitatea și paternitatea dionisiană a tratatelor pseudoareopagitice”³⁹.

În ceea ce privește aceste noi argumente autorul afirmă că „în volumul nostru, *Areopagitica. Dionisie Smeritul (Exiguul)* și alți teologi străromâni în context european. Secolele V-VI, București, 1998, 415 p. + XII ilustrații, se expune pe larg fundamentarea acestor argumente, redându-se și notele bibliografice aferente”⁴⁰.

Cea mai recentă lucrare a Părintelui Gheorghe Drăgulin unde este reluată această ipoteză, a identității dintre cei doi sfinți, se intitulează *De la Dionisie Exiguul la Dionisie Pseudo-Areopagitul*.

²⁴ Drăgulin, 1991, pp. 220-227.

²⁵ Drăgulin, 1991, pp. 227-230.

²⁶ Drăgulin, 1991, pp. 230-233.

²⁷ Drăgulin, 1991, pp. 233-241.

²⁸ Drăgulin, 1991, pp. 241-248.

²⁹ Drăgulin, 1991, pp. 263-269.

³⁰ Drăgulin, 1991, pp. 269-274.

³¹ Drăgulin, 1991, pp. 274-276.

³² Drăgulin, 1991, pp. 276-278.

³³ Drăgulin, 1991, pp. 278-283.

³⁴ Drăgulin, 1998, p. 229 apud Drăgulin, 2008, p. 148.

³⁵ Drăgulin, 2008, p. 148.

³⁶ Drăgulin, 2008, p. 148.

³⁷ Drăgulin, 2008, p. 148.

³⁸ Drăgulin, 2008, p. 148.

³⁹ Drăgulin, 2008, p. 148.

⁴⁰ Drăgulin, 2008, pp. 148-149.

Dezlegarea creștin-ortodoxă a enigmei „genialului autor al celei mai frumoase plăsmuiri literare din toate timpurile” (J. Paramelle), și a fost publicată în anul 2018 la editura Ștefadina din București.

Autorul a mai propus încă 5 noi argumente, pe lângă celelalte 27 enumerate mai sus, și anume:

1. „Vezi Concluziile acestui volum, care completează cu argumente noi pe cele publicate anterior. Este vorba de întinericul din ceasurile Răstignirii Mântuitorului menționat de Pliniu cel Bătrân, de legăturile directe dintre Roma și Palestina II și de coloniile de sirieni din Italia”⁴¹;
2. „Ca viețuitor al bisericii «Sfânta Anastasia» de pe Palatin, Dionisie Exiguul a văzut numeroasele ritualuri și tradiții de amintirea mitică a întemeierii Romei”⁴²;
3. „Dionisie a prilejuit apariția operelor teologice ale lui Boețiu (p. 72, 108, 207)”⁴³;
4. „Insistența Sfântului Dionisie cel Smerit că patria lui de origine nu e cu nimic mai prejos decât superioritatea romanilor. Dincolo de clișeu înspăimântării acestora «prin geruri și prin barbari», «la ei dogmele dreptei-credeințe au avut întotdeauna putere neștirbită (...))» (PR V, P. 117)”⁴⁴;
5. „Autorul pseudoareopagitic dovedește cunoștințe de astronomie cu precădere din perspectiva preocupărilor pentru stabilirea ecumenică a datei sărbătoririi Paștilor”⁴⁵;

Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin consideră că „în areopatogitologie, primul cuvânt trebuie să-l aibă patrologii, dogmatistii și istoricii bisericești, iar nu numai filosofii și filologii clasici ca până acum”⁴⁶. Acesta aduce mulțumiri celor care „ne-au încurajat în susținerea «absurdelor» și originalelor concluzii la care am ajuns”⁴⁷, și aici îi menționează pe Mitropolitul Nestor Vornicescu al Olteniei, Pr. Acad. Dumitru Stăniloae⁴⁸, Prof. Mihail Diaconescu ș.a.

Autorul își încheie *Cuvântul înainte* spunând următoarele: „gânduri de iertare îndreptăm și către cei sceptici până acum față de concluziile noastre în problemă. Prin atitudinea lor, aceștia au incitat pe autor să persevereze pe calea intuiției începturilor sale”⁴⁹.

3. Opinii ale unor teologi români și străini asupra teoriei Pr. Prof. univ. dr. Gheorghe Drăgulin (1989 – 2010)

Prima „reacție teologică” la această ipoteză o găsim în anul 1989 la Părintele Profesor Nicolae V. Dură care afirmă: „unii canoniști și istorici apuseni i-au atribuit lui Dionisie și alte lucrări... În prezent, cercetătorii operei dionisiene îi atribuiau străromânului nostru și alte lucrări de referință. În urma unor investigații și cercetări competente și îndelungate, un teolog român a ajuns la concluzia că «dialogurile lui Pseudo-Chesarie» și «Corpus-ul pseudoareopagitic» sînt opera lui Dionisie Exiguul. Cercetătorii respectivi menționează că multe din lucrările lui Dionisie Areopagitul – și etichetate drept creația unui «pseudo-pseudo-Denys» - sînt de fapt opera lui Dionisie Exiguul. [...] Ultimele cercetări de specialitate confirmă că întreg Corpus-ul areopagitic a fost scris «spre sfârșitul secolului al V-lea și poartă pecetea influenței neoplatonismului târziu».

⁴¹ Drăgulin, 2018, p. 362.

⁴² Drăgulin, 2018, p. 362.

⁴³ Drăgulin, 2018, p. 362.

⁴⁴ Drăgulin, 2018, p. 362.

⁴⁵ Drăgulin, 2018, p. 362.

⁴⁶ Drăgulin, 2018, p. 5.

⁴⁷ Drăgulin, 2018, p. 5.

⁴⁸ Autorul afirmă că „referitor la autenticitatea ipotezei noastre, ilustrul dascăl a conchis: «înclinăm să adoptăm teza Pr. Gh. Drăgulin»” cf. Drăgulin, 2018, p. 5. În realitate Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin nu face decât să preia din spusele fostului său coordonator de doctorat doar ceea ce îl ajută în susținerea teoriei sale. Citatul corect din Părintele Dumitru Stăniloae este acesta: „Deși sufletește înclinăm să adoptăm teza Pr. Gh. Drăgulin, socotim că problema datei și a autorului nu e încă pe deplin elucidată” cf. Sfântul Dionisie Areopagitul, 1996, p. 7.

⁴⁹ Drăgulin, 2018, p. 7.

Într-adevăr Corpus-ul areopagitic exprimă realități «de la sfârșitul secolului al V-lea și începutul secolului al VI-lea», adică din vremea în care a trăit spiritul tutelar al epocii, Dionisie Exiguul⁵⁰. Deși nu-l menționează pe Părintele Drăgulin, concluzia acestuia, exprimată în mod indirect, este aceea că autorul corpusului areopagitic este Dionisie Exiguul, pe care-l numește „spiritul tutelar al epocii”⁵¹.

O altă opinie cu privire la această teorie este cea a Părintelui Profesor Mircea Păcurariu, care menționează succint următoarele informații: „Dionisie Exiguul a fost un mare teolog, preocupat mai ales de problemele dogmatice care frământau atunci Biserica, canonist, traducător, dar, în același timp, un om de cultură profană, cu alese cunoștințe de calendaristică și astronomie, căruia i se datorează «sistemul cronologic creștin», folosit azi în toată lumea. În încheierea acestor considerații, menționăm faptul că în câteva cercetări recente se încearcă identificarea lui cu acel «Dionisie Pseudo-Areopagitul», căruia i se atribuie cunoscutele lucrări mistice: Despre numele divine, Despre teologia mistică, Despre ierarhia cerească și Despre ierarhia bisericească, la care adaugă un număr de zece scrisori”⁵². Acesta nu îl menționează pe autorul acestei teorii, însă este de apreciat faptul că o amintește măcar așa, în treacăt, neavând vreo opinie în privința asta.

O recenzie „interesantă” (sic!) la cartea Părintelui Profesor Gheorghe Drăgulin o întâlnim în revista *Biserica Ortodoxă Română* în nr. 1-3/1993, p. 159-161, care este semnată de Prof. Mariana Popescu-Argeș. Reținem următorul amănunt: cea care semnează textul este nimeni alta decât soția Părintelui Gheorghe Drăgulin care semnează cu numele de dinainte de căsătorie, fiica cunoscutului preot bucureștean Gheorghe Popescu-Argeș. Reținem din recenzia domniei sale următoarele: „Evident lucru că nu toate argumentele pe care le formulează P. C. Pr. Gheorghe I. Drăgulin au forța probantă a celor de mai sus [...] Concluzia finală a cărții este că paternitatea asupra Corpusului pseudo-areopagitic trebuie să-i fie atribuită și restituită Ieromonahului Dionisie Smeritul [...] De aceea s-ar putea ca viitorul să valideze, în curând, mai hotărât multe dintre aserțiunile ipotezei românești asupra celui mai amre teolog al începuturilor noastre culturale, talmăcitorul genial al trăirii mistice ortodoxe medievale”⁵³.

O altă opinie în privința acestei teorii o întâlnim în anul 1996 la Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, în prefața traducerii *Operele complete* ale Sfântului Dionisie Areopagitul, unde spune: „mai recent, Pr. Gheorghe Drăgulin a publicat, întemeiat pe o bogată bibliografie, o serie de studii asupra acestor scrieri, susținând teza că autorul lor este călugărul scit (daco-roman din Dobrogea) Dionisie Exiguul, dar le vede ca exprimând în modul cel mai corect învățătura ortodoxă a Părinților anteriori, fără nici o influență neoplatonică. Deși sufletește înclinăm să adoptăm teza Pr. Gh. Drăgulin, socotim că problema datei și a autorului nu e încă pe deplin elucidată”⁵⁴.

Cu alte cuvinte, Părintele Profesor Dumitru Stăniloae afirmă despre teoria fostului său doctorand, Pr. Gheorghe Drăgulin, că ipoteza acestuia este mai mult una de suflet decât științifică, am putea spune. Opinia sa ne arată mult bun simț și tact pedagogic încât nu respinge ideea dar completează, ca și în prefața tezei de doctorat a Părintelui Gheorghe Drăgulin, spunând că în ce privește autorul real al tratatelor areopagitice „din înșirarea ipotezelor (pe rând combătute) privind autorul real al acestor scrieri, chestiunea aceasta nu va fi elucidată, poate, niciodată”⁵⁵.

În 1997 a apărut la Editura Deisis din Sibiu o traducere a cărții scrise de Andrew Louth intitulată *Dionisie Areopagitul. O introducere*. Lucrarea a fost tradusă în română de Sebastian Moldovan și are un studiu introductiv de Diac. Ioan I. Ică Jr. Acesta din urmă afirmă următoarele lucruri despre teoria Părintelui Gheorghe Drăgulin: „O poziție intermediară o dețin numeroasele studii și cele două volume publicate (în 1979 și 1991) de pr. prof. Gh. Drăgulin de la Facultatea de Teologie din București. De la o poziție criticistă (1979 – nota 27 = Ecleeziologia tratatelor

⁵⁰ Dură, 1989, pp. 60-61.

⁵¹ Dură, 1989, p. 61.

⁵² Păcurariu, 1991, p. 154.

⁵³ Popescu-Argeș, 1993, p. 161.

⁵⁴ Sfântul Dionisie Areopagitul, 1996, p. 7.

⁵⁵ Drăgulin, 1979, p. 56.

areopagite și importanța ei pentru ecumenismul contemporan (teză de doctorat), «Studii Teologice» nr. 1-4/1979 și aparte, 256 p.), acesta a evoluat (în 1991 – nota 28 = Identitatea lui Dionisie pseudo-Areopagitul cu ieromonahul Dionisie Smeritul (Exiguul). Cercetare asupra unei probleme controversate de istorie a culturii bizantine și a celei străromâne, Ed. Mitropoliei Olteniei Craiova, 1991, 342 p.) spre o înțelegere holistă, fără a renunța însă la «pseudo» și pronunțându-se pentru o interpretare a operei dionisiene ca suprapunere a patru «straturi» culturale: filozofic neoplatonic (proclian), miteriosofic, hristologic (postchalcedonian) și științific (astronomic). Dar originalitatea cea mai surprinzătoare a cărții pr. prof. Gh. Drăgulin din 1991 stă într-o extrem de amplă tentativă (342 p.!) de a demonstra, cum arată chiar titlul, o teză cu un vag iz «protocronist» dificil contestabil: «Identitatea lui Dionisie pseudo-Areopagitul cu ieromonahul Dionisie Smeritul (Exiguul)». Acesta a fost un emerit monah originar din Schytia Minor care a activat între anii 496-540/5 la Roma ca expert canonic și traducător în latină de texte patristice grecești pe lângă papii din acea epocă»⁵⁶.

Opinia acestuia este foarte critică și deosebit de tranșantă, de unde rezultă că este unul dintre teologii români care nu împărtășesc această teorie: „Susținută cu argumente mult prea vagi, nedepășind sfera probabilităților și implicând un grad înalt de speculație personală, ipoteza autoflatantă a originii «străromâne» a autorului «Areopagiticelor» și a elaborării ei de către un spirit latin la Roma suprainterpretează discutabil însă mult prea multe elemente ținând de un indubitabil context cultural elenic și sirian pentru a fi luată în serios în considerație de specialiști în dezbateră internațională (nota 29 = cf. A. M. Ritter, supra nota 1 p. 17-18)»⁵⁷.

O altă opinie o găsim la Prof. Mihail Diaconescu care, în lucrarea sa intitulată *Istoria literaturii dacoromane* apărută în 1999 la Editura Alcoredmipex din București, afirmă următoarele: „cel mai avizat cunoscător al vieții și operelor Sfântului Dionisie Smeritul și Areopagitul [...] este în cultura română istoricul bisericesc, filologul și biograful Gheorghe I. Drăgulin. De peste două decenii, studiile sale contribuie la nuanțarea imaginii pe care o avem despre marele scriitor dacoroman, fie prin interpretări, fie prin evaluări de tip comparatist, fie prin precizări istorico-literare sau istorico bisericești, fie în alte moduri, oferindu-se astfel un lung șir de contribuții științifice a căror rigoare și capacitate de sistematizare nu pot fi subliniate suficient. Șirul acestor studii a început cu o masivă teză de doctorat publicată în 1979 și intitulată *Eclesiologia tratatelor areopagite și importanța ei pentru ecumenismul contemporan*. Îndrumătorul științific al acestei lucrări a fost marele profesor și făuritor de școală Dumitru Stăniloae, cel mai mare teolog ortodox al secolului al XX-lea. Simpla parcurgere a lucrărilor sale sugerează amploarea viziunii, varietatea perspectivelor și informația abundantă adusă în debateri de dr. Gheorghe I. Drăgulin. De aceea, în 1991, când el a publicat volumul *Identitatea lui Dionisie Pseudo-Areopagitul cu ieromonahul Dionisie Smeritul (Exiguul)* la Editura Mitropoliei Olteniei de la Craiova, toți cei care au urmărit de-a lungul anilor cercetările sale au avut revelația unuia dintre cele mai importante rezultate la care teologia și știința istorică românească au ajuns în ultimele decenii»⁵⁸.

Fără a fi nevoie a comenta prea mult această afirmație adăugăm spunând că Profesorul Mihail Diaconescu este unul dintre susținătorii acestei teorii, nu doar în această scurtă expunere ci și în alte pagini lucrării sale⁵⁹.

Un alt autor ce doar menționează teoria aceasta este Părintele Cezar Vasiliu în cartea sa *Sfinții neamului românesc* apărută la Editura Pildner & Pildner din Târgoviște, în anul 2002. El afirmă: „recent, un cercetător român, Pr. Gheorghe Drăgulin, a lansat ipoteza – care urmează să fie demonstrată – că Dionisie Exiguul este una și aceeași persoană cu Sf. Dionisie Pseudo-

⁵⁶ Louth, 1997, pp. 15-16.

⁵⁷ Louth, 1997, p. 16.

⁵⁸ Diaconescu, 1999, pp. 245-246.

⁵⁹ Diaconescu, 1999, pp. 556-573, 576-577, 768-771, 776.

Areopagitul”⁶⁰. El nu își exprimă opinia asupra acestei teorii despre care afirmă doar că „urmează să fie demonstrată”⁶¹ (sic!).

Părintele Profesor Mircea Păcurariu în ediția a doua a *Dicționarului Teologilor Români*, volum la care a lucrat aproape un deceniu și care a apărut în anul 2002, îi conturează un medalion și Sfântului Dionisie Exiguul intitulat *Exiguul Dionisie (sau „cel smerit”)*. Despre ipoteza Părintelui Drăgulin afirmă următoarele: „prin mai multe studii publicate în anii din urmă, preotul dr. Gheorghe Drăgulin susține că ar fi identic cu scriitorul patristic cunoscut sub numele de «Dionisie Pseudoareopagitul» și ca atare, i-ar aparține lucrările: Despre numele divine, Ierarhia îngerească, Ierarhia bisericească, Teologia mistică și zece Epistole”⁶². Nu își expune părerea personală, ci doar amintește în treacăt această teorie.

Profesorul Remus Rus, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București a alcătuit un dicționar intitulat *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, care a fost publicat în anul 2003 la Editura Lidia din București. Aici, în medalionul închinat Sfântului Dionisie Exiguul, notează la sfârșit: „reținem în cazul lui Dionisie cel Mic, încercarea de identificare a acestuia cu Dionisie Areopagitul propusă de Pr. Prof. Gh. Drăgulin. Este mai degrabă o «teorie de suflet» am spune, decât una pur științifică. Nu o respingem, dar așteptăm de la autor o confirmare științifică a teoriei sale”⁶³. Cu foarte mult bun simț Profesorul Remus Rus, fost coleg de catedră cu autorul, vorbește despre această teorie fiind și primul autor care îi recunoaște meritele atât de preot cât și de profesor. Deși nu respinge ipoteza aceasta, el adoptă poziția Părintelui Dumitru Stăniloae, respectiv a Preotului Cezar Vasiliu care aștepta o confirmare științifică a teoriei sale.

Un alt autor ce menționează teoria aceasta este și Florian Duță care, într-un studiu scris în anul 2003, afirmă: „o luare de poziție cât se poate de personală îi aparține lui P. Gh. Drăgulin care, afirmând originea scitică a lui Dionisie cel Mic, presupune, ca și P. Peitz, o stabilire pentru o vreme a lui Dionisie la o mănăstire din Mabbourg⁶⁴, pentru a sprijini ipoteza identității lui Dionisie cel Mic cu Dionisie Pseudo-Areopagitul. În sprijinul ipotezei sale, autorul face o comparație între opera lui Dionisie cel Mic și Corpusul pseudo-areopagit, găsind asemănări care, după părerea sa, constituie douăzeci și două de argumente inedite, dovedind paternitatea ieromonahului Dionisie cel Mic asupra Corpus-ului pseudo-areopagit, argumente reunite în patru capitole [...] Admirăm caracterul laborios al demonstrației lui P. Drăgulin și analiza gândirii areopagitice destinată susținerii ipotezei sale, însă considerăm că asemănările sunt prea generale și că, prin urmare, acestea nu ar putea fi utilizate decât ca argumente de ordin secundar, cu condiția de a se identifica în izvoarele acelei epoci informații concrete, care să aibă greutatea unor argumente de necontestat”⁶⁵. Florian Duță își exprimă opinia în mod critic, dar cu bun simț, neacceptând însă această teorie pe motivul că asemănările sunt mult prea generale⁶⁶.

În anul 2008 Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin a publicat o nouă lucrare pe tema identității dintre Sfântul Dionisie Exiguul și Sfântul Dionisie Areopagitul intitulată *Sfântul Dionisie Smeritul și Areopagitul. Părintele erei creștine (+aprox. 555)*, despre care am amintit anterior. Explicând titlul cărții pe care l-a ales, respectiv *Sfântul Dionisie Dionisie Smeritul și Areopagitul*, conchide spunând că „ipoteza de mai sus (a identității celor doi, n.n.) a fost acceptată și de alți învățați: Acad. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, Pr. Acad. D. Stăniloae, Pr. prof. univ. dr. Nicolae V. Dură, Prof. univ. dr. Mihail Diaconescu, istoricul și teologul George Alexe din Detroit ș. a.”⁶⁷.

⁶⁰ Vasiliu, 2002, p. 60.

⁶¹ Vasiliu, 2002, p. 60.

⁶² Păcurariu, 2002, pp. 175-176.

⁶³ Rus, 2003, p. 189.

⁶⁴ Credem că este o greșeală de scriere din partea autorului, căci numele cel mai des întâlnit nu este *Mabbourg* ci *Mabboug*.

⁶⁵ Duță, 2003, pp. 293-295.

⁶⁶ Duță, 2003, p. 295.

⁶⁷ Drăgulin, 1998. p. 229 apud Drăgulin, 2008, p. 167.

Trebuie făcută următoarea precizare, și anume, că nu toți cei menționați de Parintele Gheorghe Drăgulin au fost de acord cu teoria sa. De pildă, Părintele Profesor Dumitru Stăniloae afirmă, în prefața traducerii operelor complete ale Sfântului Dionisie Areopagitul, că „deși sufletește înclinăm să adoptăm teza Pr. Gh. Drăgulin, socotim că problema datei și a autorului nu e încă pe deplin elucidată”⁶⁸, iar Mitropolitul Olteniei, Dr. Nestor Vornicescu nu își expune propria opinie, el doar amintind-o în treacăt.

Loredana Bocșa într-o carte intitulată *Filosofie medievală*, care a apărut în anul 2005 la Editura Fundației România de Măine a Universității Spiru Haret din București, amintește această teorie în capitolul al III-lea, *Filosofia creștină propriu-zisă*, respectiv în subcapitolul III. 4. *Corpus Dionysiacum*. Domnia sa afirmă următoarele: „Corpus Areopagiticum sau Dionysiacum, alcătuit din aproximativ 520 de manuscrise de limbă greacă reprezintă opera unui gânditor pe care renumiți cercetători s-au mulțumit să-l numească Pseudo-Dionisie Areopagitul, după identitatea unui presupus discipol atenian al Apostolului Pavel [...] Unii au afirmat despre el că este un martir al secolului al III-lea, poate primul episcop al Parisului, iar un teolog român, Gheorghe Drăgulin, în 1991, dorea să convingă că este vorba de fapt despre Dionisie Smeritul sau Exiguul, teză neacceptată de alți specialiști în studii patristice”⁶⁹. De remarcat faptul că nici dânsa nu împărtășește această teorie, lucru care se deduce îndirect din cele afirmate.

În teza de doctorat *De docta ignorantia în theognosia apofatică a Sfântului Dionisie Pseudo-Areopagitul*, publicată în anul 2009 la Editura Lumen din Iași, Pr. dr. Ciprian Marius Cloșcă analizează într-un mod destul de clar teoria Părintelui Drăgulin. Acesta afirmă că „Pr. Prof. Dr. Gh. I. Drăgulin, conchide în urma cercetărilor sale că Dionisie Pseudo-Areopagitul este identic cu Dionisie Exiguus”⁷⁰. Continuă spunând că „autorul ipotezei susține că aceasta a fost acceptată și de alți cercetători ai domeniului precum: Pr. Acad. Dumitru Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Nicoale Dură, Prof. Univ. Dr. Mihail Diaconescu, Pr. Romulus Grama din Cleveland, teologul George Alexe din Detroit ș.a.”⁷¹. Revenim cu aceeași precizare: dintre cei enumerați Pr. Dumitru Stăniloae nu a acceptat teoria fostului său student ci lasă să se înțeleagă că este mai degrabă o teorie de suflet decât una științifică. În ceea ce privește pe ceilalți autori, opiniile lor sunt cunoscute din studiile și cărțile publicate, excepție face Pr. Romulus Grama⁷² din Cleveland.

Preotul Ciprian Marius Cloșcă spune că „numeroase elemente din opera lui ne dezvăluiesc faptul că Dionisie (Areopagitul, n.n.) aparține unei alte epoci decât cea invocată în tratatele pseudo-areopagitice”⁷³ și adaugă, legat de teoria Părintelui Drăgulin, că „pe de altă parte, credem că nu poate fi confundat cu Dionisie Exiguus, originar din Scythia Minor, deși pot fi identificate elemente comune între cei doi cum ar fi cunoașterea astrologiei”⁷⁴. Deducem de-aici faptul că nu este de acord cu ipoteza identității dintre cei doi Dionisie. În continuare, el analizează foarte clar de ce Dionisie Exiguul nu poate fi, din punct de vedere istoric, autorul tratatelor areopagitice⁷⁵.

Părintele Profesor Constantin Voicu, care a predat disciplina *Patrologie* la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu, îi dedică un capitol Sfântului Dionisie Exiguul în manualul său de Patrologie. În privința teoriei Părintelui Drăgulin acesta afirmă: „cea mai importantă controversă privitoare la persoana Cuviosului Dionisie Exiguul este legată de încercarea de a-l identifica cu Dionisie Pseudo-Areopagitul. În această privință, nimeni nu a putut invoca argumente decisive, erudiții occidentali actuali fiind oarecum convinși de insolubilitatea celor doi”⁷⁶. Deși nu

⁶⁸ Sfântul Dionisie Areopagitul, 1996, p. 7.

⁶⁹ Bocșa, 2005, pp. 97-98.

⁷⁰ Cloșcă, 2009, p. 44.

⁷¹ Cloșcă, 2009, pp. 44-45.

⁷² Dintr-o eroare, autorul a confundat numele acestuia întrucât este vorba despre preotul Remus Grama, iar nu Romulus Grama. Nu deținem informații privind poziția acestuia din urmă despre teoria identității dintre cei doi Dionisie.

⁷³ Cloșcă, 2009, p. 46.

⁷⁴ Cloșcă, 2009, p. 46.

⁷⁵ Cloșcă, 2009, pp. 46-48.

⁷⁶ Voicu, 2010, p. 167.

menționează numele autorului acestei teorii, își exprimă părerea care, așa cum cred și erudiții occidentali actuali, este aceea că cei doi sfinți sunt două persoane diferite.

Un alt autor care dedică un volum întreg Sfântului Dionisie Exiguul este Părintele Alexandru Moțoc, aceasta fiind teza lui de doctorat pe care a susținut-o la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu în anul 2010, sub îndrumarea științifică a Părintelui Profesor Constantin Voicu.

În capitolul al II-lea intitulat *Viața Sfântului Cuvios Dionisie Exiguul*, al doilea subcapitol se numește *Controverse privitoare la persoana Sfântului Cuvios Dionisie Exiguul*. Părintele Alexandru Moțoc rezervă 21 de pagini acestei probleme unde expune pe larg teoria Părintelui Profesor Gheorghe Drăgulin și aduce critici pertinente, demne de luat în considerație⁷⁷.

Acesta afirmă că „cea mai importantă controversă privitoare la Persoana Sfântul⁷⁸ Cuvios Dionisie Exiguul este legată de încercarea de a-l identifica cu Pseudo-Dionisie Areopagitul, dar formula literară de prezentare a monahului dobrogean ca Sfântul Dionisie (Exiguul) Smeritul și Areopagitul (pr. prof. dr. Gheorghe Drăgulin) ar da naștere unor acute neclarități privitoare la trei personaje distincte în literatura patristică și istoria bisericească”⁷⁹.

Apoi expune pe scurt toate opiniile cercetătorilor legate de această teorie, făcând o critică constructivă și bine argumentată. Își exprimă dezacordul cu această teorie spunând: „concret identificarea lui Dionisie Exiguul cu Pseudo-Dionisie Areopagitul, dar mai ales formula propusă de autor Sfântul Cuvios Dionisie Smeritul (Exiguul) și Areopagitul, vizează cumulativ trei personaje distincte, pe Sfântul Dionisie Areopagitul, convertitul din Areopag, pe Pseudo-Dionisie Areopagitul, autorul Corpusului Areopagitic, și pe monahul dobrogean Dionisie Smeritul”⁸⁰ și argumentează „mențiunea că această ipoteză trece drept o nouă direcție în cercetările pseudo-dionisiene, prin faptul că a fost amintită de Prof. Adolf Martin Ritter, este speculativă în sensul că același profesor de la Heidelberg spune că Dionisie Exiguul nu se putea substitui Pseudo-Areopagitului împotriva desăvârșitei sale smerenii, care a fost evidențiată de toți contemporanii”⁸¹.

Un articol publicat în *Ziarul Lumina*, ediția din 3 octombrie 2010, semnat de Pr. Constantin Ghiță se intitulează *Sfântul Dionisie Areopagitul, teologul erosului divin*⁸². Autorul afirmă, probabil neavând niciun fel de legătură cu subiectul pe care a încercat să-l trateze, că „mai nou, pr. Gheorghe Drăgulin a lansat teza că autorul Corpusului Areopagitic este monahul scit (daco-roman din Dobrogea), Dionisie Exiguul, însă discuția rămâne deschisă”⁸³ (sic!). Nu știm la care „nou” (sic!) se referea autorul respectiv de vreme ce Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin a publicat încă din anul 1985, așa cum am arătat mai sus, primul său text cu privire la identitatea dintre Sfântul Dionisie Exiguul și Sfântul Dionisie Areopagitul. Din păcate, acest lucru demonstrează, fără să generalizăm, încă o dată lipsa de lectură și de cultură a unor membri ai clerului.

4. Opinii ale unor teologi și istorici români asupra ipotezei identității dintre cei doi Dionisie (2011 – 2020)

Părintele Profesor Mircea Păcurariu a publicat în anul 2011 o lucrare ce se intitulează *Cultura teologică românească. Scurtă prezentare istorică*, apărută la Editura Basilica a Patriarhiei Române.

Acesta a consacrat Sfântului Dionisie Exiguul un subcapitol unde își exprimă punctul de vedere asupra acestei ipoteze: „notăm, în încheiere, că în câteva cercetări recente ale Pr. dr. Gheorghe Drăgulin s-a încercat identificarea lui Dionisie Exiguul cu acel Dionisie Pseudo-

⁷⁷ Moțoc, 2010, pp. 63-84.

⁷⁸ Dintr-o eroare de tehnoredactare credem că s-a omis articolul hotărât fiind scris „sfântul” în loc de „sfântului”, așa cum este corect.

⁷⁹ Moțoc, 2010, p. 64.

⁸⁰ Moțoc, 2010, pp. 80-81.

⁸¹ Moțoc, 2010, p. 81.

⁸² Ghiță, 2010.

⁸³ Ghiță, 2010.

Areopagitul, căruia i se atribuie cunoscutele lucrări mistice: Despre numele divine, Despre teologia mistică, Despre ierarhia cerească, precum și zece Scrisori. Nu putem împărtăși o asemenea teză⁸⁴.

Deși nu își argumentează opinia, apreciem faptul că după 20 de ani de la prima sa mențiune cu privire la această teorie a Părintelui Drăguliu, și-a definitivat poziție, respectiv faptul că nu acceptă această ipoteză.

Lect. univ. dr. Ciprian Iulian Toroczkaï a publicat în 2012 un studiu intitulat *Sf. Dionisie Areopagitul în teologia românească: o analiză critică*⁸⁵, în volumul 2, partea a II-a, al lucrării *Teologie și filosofie în opera Sf. Dionisie Areopagitul. Simpozion, Mănăstirea Tismana – Gorj, 2010*, coordonată de Pr. Conf. Univ. dr. Picu Ocoleanu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Craiova.

Autorul afirmă despre teoria Părintelui Gheorghe Drăguliu că „această ipoteză, care are un pronunțat caracter național, după cum însuși autorul ei afirmă, pare a-l îndepărta pe Dionisie de tradiția în care și-a redactat opera. Ideea care se degajă la o lecturare atentă a lucrării este aceea că autorul și-a propus încă de la început să demonstreze această identitate și că apoi a luat, în ambele cazuri, numai ceea ce s-ar fi putut considera drept un suport al demonstrației sale. Ceea ce este totuși surprinzător constă în faptul că autorul, după cum indică bibliografia finală, ar fi avut la îndemână o mare parte din sursele teologice privitoare la corpusul areopagitic. Ori păreri ale acelor cercetători, chiar dacă uneori contradictorii, sunt total diferite de cele ale sale! Drept urmare, ipoteza Prof. Drăguliu rămâne de cele mai multe ori doar la nivelul unor simple ipoteze și speculații teologice. Este destul de greu de crezut că între cele două personaje să poată fi pus semnul egalității⁸⁶.

Acesta continuă spunând: „în primul rând se naște o întrebare firească: cum același autor a semnat o parte din scrierile sale, iar în cazul celorlalte s-a folosit de pseudonimie? În al doilea rând, punctele doctrinare apar ca diferite. Unul a fost preocupat în special de speculații mistico-liturgice, pe când celălalt a fost expert canonic și traducător în latină a textelor patristice grecești. Apoi, mediul în care ei au activat este unul destul de diferit: autorul corpusului areopagitic trebuie căutat în zonele de răsărit ale Imperiului Bizantin, în timp ce Dionisie Exiguul poate fi găsit în mijlocul mediilor intelectuale de la curtea papilor⁸⁷.

Autorul arată că nu este de acord cu teoria părintelui Drăguliu și concluzionează spunând că „de la o simplă identitate de nume și până la una de doctrină este de cele mai multe ori destul de greu de ajuns...⁸⁸.

Pr. dr. Stelian-Alin Dumitru a publicat un studiu intitulat *Sfântul Dionisie Areopagitul. Teologia și iconomia lui Dumnezeu* în nr. 7-9/2013⁸⁹ al revistei *Altarul Banatului*. Vorbind despre autorul tratatelor areopagitice acesta spune că „la noi în țară s-a preocupat de această problemă părintele Gheorgh I. Drăguliu, care bazându-se pe o bogată bibliografie, îl identifică pe Dionisie Areopagitul cu smeritul monah născut în Dobrogea de astăzi, călugărit în țară sau la Constantinopol și mort la Roma (pe la anul 555), anume Dionisie Exiguul (Smeritul)⁹⁰.

Amintind apoi și de alți teologi români, care s-au preocupat de identificarea autorului tratatelor areopagitice, între care îi menționează pe Părintele Profesor Dumitru Stăniloae și pe Pr. dr. Ciprian Marius Cloșcă, acesta concluzionează spunând că „după secole de recăutări, problema identificării lui Dionisie Areopagitul rămâne deschisă, autorul areopagiticilor ne rămâne încă

⁸⁴ Păcurariu, 2011, p. 30.

⁸⁵ Toroczkaï, 2012, pp. 41-100. Țin să mulțumesc autorului pentru bunăvoința domniei sale de a-mi trimite studiul său. Nu putem să nu remarcăm următorul aspect negativ care nu se datorează autorului ci editurii, și anume: fontul utilizat la acest studiu este unul care face textul ilizibil și aproape imposibil de citit. De altfel întregul volum este redactat cu fonturi foarte greu de citit, excepție făcând notele de subsol și câteva studii.

⁸⁶ Toroczkaï, 2012, pp. 76-77.

⁸⁷ Toroczkaï, 2012, pp. 77-78.

⁸⁸ Toroczkaï, 2012, p. 78.

⁸⁹ Dumitru, 2013, pp. 58-69.

⁹⁰ Dumitru, 2013, p. 59.

misterios”⁹¹. Reținem faptul că autorul adoptă o poziție neutră față de teoria părintelui Drăguliu pe care o amintește, pe lângă celelalte ipoteze privind identitatea Sfântului Dionisie Areopagitul.

În anul 2014 a apărut ediția a III-a, revăzută și adăugită, a *Dicționarului Teologilor Români*, sub semnătura Părintelui Profesor Mircea Păcurariu. În finalul medalionului dedicat *Sfântului Dionisie Exiguul (sau „cel smerit”)* afirmă următoarele despre controversata ipoteză a Părintelui Gheorghe Drăguliu: „În mai multe studii, preotul dr. Gheorghe Drăguliu susținea că ar fi identic cu scriitorul patristic cunoscut sub numele de «Dionisie Pseudoareopagitul» și, ca atare, i-ar aparține lucrările: Despre numele divine, Ierarhia îngerească, Ierarhia bisericească, Teologia mistică și zece epistole”⁹². Modul la care exprimă Părintele Profesor Mircea Păcurariu lasă să se creadă că Părintele Drăguliu susținea în trecut, în mai multe studii, această teorie, a identității celor doi Dionisie, iar acum nu o mai face. Realitatea infirmă acest lucru deoarece Părintele Drăguliu își susține în continuare ipoteza sa, așa cum vom putea vedea mai departe.

Un alt autor este preotul Emanuel Ioan Cășvean care a publicat în nr. 4/2014 al revistei *Astra Salvensis*, un studiu dedicat Sfântului Dionisie Areopagitul intitulat *Importanța Sfântului Dionisie Areopagitul și a teologiei lui astăzi (The Importance of Holy Dionysius the Areopagite and his theological teachings in today's perspective)*⁹³. Chiar la începutul textului său afirmă: „Acest mare filosof și teolog deopotrivă, pe care unii au încercat de-a lungul timpului să-l identifice cu grecul convertit în urma cuvântării areopagite a lui Pavel (descrisă în Faptele Apostolilor 17, 34), în timp ce alții s-au grăbit să-l suprapună personalității autohtone a lui Dionisie Exiguul, iar alții cu Dionisie de Gaza, fără prea mulți sorți de izbândă însă, s-a născut, conform împărțirii cronologice a perioadei patristice, în cea de-a treia etapă a ei, clasificată pe nedrept ca fiind una de decadentă, dacă ne raportăm la personalitățile care-i împodobesc și definesc evoluția”⁹⁴.

Vorbind despre teoria Părintelui Drăguliu spune că „o altă ipoteză identitară, importantă și ea, ce-i drept mai recentă decât cele anterior menționate, dar care nu s-a bucurat însă de același ecou la nivel internațional, este cea aparținând preotului și istoricului bisericesc al secolului trecut, George”⁹⁵ Drăguliu”⁹⁶.

Acesta continuă spunând că „acesta susține că în mod cert și fără niciun dubiu, Dionisie, despre care s-a scris și vorbit atâta, acest părinte al umanismului gândirii patristice este unul și același cu părintele cronologiei creștine, care, spre deosebire de el, a primit supranumele de Exiguul. Veridicitatea unei astfel de ipoteze ar fi avut cu certitudine un ecou și o importanță aparte, cu precădere pentru teologia românească, dat fiind faptul că originile acestuia sunt, după câte se pare, dobrogene, și că, chiar și fără a fi identic cu omonimul său, este un personaj deosebit de important, ori aceasta i-ar fi sporit importanța și prestigiul. Din nefericire însă, nici această ipoteză, pe care autorul încearcă să o argumenteze și chiar reușește să surprindă anumite aspecte interesante și fațete insuficient reliefate de discursul istoriografic și teologic al vremii, nu beneficiază de suficiente informații, care să-i certifice acestui mare maestru al simbolului și conceptului identitatea scitică”⁹⁷.

Autorul concluzionează zicând că „în aceste condiții, observăm că Dionisie Pseudo-Areopagitul nu se poate identifica nici cu personajul care l-a întâlnit pe Apostolul Pavel în Areopag și a cărui convertire este pomenită în Faptele Apostolilor, capitolul 16,34 nici cu Isidor de Sevilla, în ciuda similitudinilor conceptuale și ideologice, nici cu Dionisie din Gaza și nici cu Dionisie Exiguul, argumentele nefiind suficiente pentru niciuna dintre situații și nereușind să elucideze dilema numelui, originii și mediului în care a trăit și activat acest ilustru bărbat al secolelor al

⁹¹ Dumitru, 2013, p. 59.

⁹² Păcurariu, 2014, p. 211.

⁹³ Cășvean, 2014, pp. 123-135.

⁹⁴ Cășvean, 2014, pp. 123-124.

⁹⁵ Numele corect al acestuia este *Gheorghe Drăguliu* iar nu *George Drăguliu*.

⁹⁶ Cășvean, 2014, p. 129.

⁹⁷ Cășvean, 2014, pp. 129-130.

cincilea și al șaselea”⁹⁸. Putem spune, cu alte cuvinte, că Pr. Emanuel Ioan Cășvean nu este de acord cu ipoteza propusă de Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin.

Pr. dr. Dorin Octavian Picioruș a postat pe website-ul său, în ziua de 16 iulie 2014, un articol intitulat *Sfântul Sfințit Mucenic Dionisie Areopagitul: de la Părinte apostolic la „pseudo” autor [3]*⁹⁹. Opinia acestuia cu privire la teoria Părintelui Gheorghe Drăgulin este una vehementă și se constituie între criticii săi direcți. Acesta afirmă, într-un mod nu tocmai academic și, pe alocuri, lipsit de un minim bun simț, următoarele: „Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin a negat sistematic persoana și opera Sfântului Dionisie Areopagitul, vehiculând ideea, cu totul atradițională și ineptă, cum că Sfântul Dionisie Areopagitul ar fi Sfântul Dionisie Exiguus. Canonizat recent în Biserica noastră, în 8 iulie 2008, Sfântul Dionisie Exiguus [cel Mic] are propria sa istorie, trăind între c. 470- c. 544. Iar a-l «confunda» pe Sfântul Dionisie Areopagitul din secolul I, într-o teză de doctorat și în alte câteva articole, cu Sfântul Dionisie Exiguus înseamnă că îți place să pierzi timpul”¹⁰⁰.

Lect. univ. dr. Ciprian Iulian Toroczkaî într-o recenzie intitulată *Episcop Alexander Golitzin, Dionisie Areopagitul mistagogul – o lectură monahală, trad. ieromonah Nectarie (Dărăban), cu colaborarea pr. Bogdan G. Bucur, Deisis, Sibiu, 2015, 517p., ISBN: 978-606-740-005-2*, care a fost publicată în nr. 4/2015 al revistei Mitropolia Ardealului, amintește teoria Părintelui Drăgulin: „Într-un studiu publicat cu ceva ani în urmă, precizăm că în teologia românească a sec. XX au fost formulate două opinii despre autorul acestui corpus care situau analiza sa în paralel cu cercetările din Occident: cea dintâi îi aparținea pr. Dumitru Stăniloae și încerca să identifice pe autor chiar cu ucenicul Sf. Ap. Pavel, iar cea de-a doua îi aparținea pr. Gheorghe Drăgulin și postula identitatea dintre Dionisie Areopagitul și Dionisie Exiguul”¹⁰¹. Deși nu își exprimă în mod direct părerea asupra acestei teorii acesta nu împărtășește ipoteza identității dintre cei doi Dionisie.

Părintele Arhimandrit Achim Constantin Cosmin, stareț al Mănăstirii „Bună Vestire” din localitatea Mircea Vodă (jud. Constanța), a susținut la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Constanța, în anul 2017, o teză de doctorat în Teologie. Teza se intitulează *Valențe universale în opera Sfântului Dionisie Exiguul în lumina noilor cercetări*¹⁰² și a fost coordonată de Pr. prof. univ. dr. Nechita Runcan.

În capitolul I al tezei, *Retrospectivă istoriografică privind originea scythică a Sfântului Cuvios Dionisie Exiguul*, întâlnim un subcapitol intitulat *I. 3. Controverse cu privire la identitatea Sfântului Dionisie* (p. 34-48)¹⁰³.

⁹⁸ Cășvean, 2014, p. 130.

⁹⁹ <https://www.teologiepentruazi.ro/tag/sfantul-sfin%C8%9Bit-mucenic-dionisie-areopagitul/>, site accesat pe 6 octombrie 2020.

¹⁰⁰ <https://www.teologiepentruazi.ro/tag/sfantul-sfin%C8%9Bit-mucenic-dionisie-areopagitul/>, site accesat pe 6 octombrie 2020.

¹⁰¹ Toroczkaî, 2015, p. 202.

¹⁰² <https://rei.gov.ro/index.php?&ddpN=917523103&we=7de50869e17bec77664920c1aeae1a47&wf=dGFCall&wtok=&wtkps=jZBbbsMgFES3UvHduDyCgeufrCCKIGzABtISP/LAjhNF2XsBp41aqVL/GDhzZy4ICLh54IDGvm48KpaFBwbIO4PiSQKitawwHvPj+XA+6t1IPJHcka2aOdVeWTXbXec8ryNNAS16VJRhwC0pQ6OiSYWIZouFBGcMolZNM734G150h/RPA/8wWd/MhnfCk2FzE2IK4WmmjC4FIyTN6gHpagQzGBU3D0QQKkU+UeNBzVZHZJAcEyWowLS4T5Pa5yRA9TFckkg+PYuwsTI0q/UbkuZMCZdMfdV73rx+Z8c3wpNp+cuIAP3AQtpo09Jh63ZvhsZmbem6THdlb/SQmbovT3Y1VI3T9uGI/UJCHhLcvnPe2Rd7ce/D0ISP+QQ=&wchk=cec4ae5ef58658bee53002e4559d08fcc7de589a>, site accesat pe 6 octombrie 2020.

¹⁰³ <https://rei.gov.ro/index.php?&ddpN=917523103&we=7de50869e17bec77664920c1aeae1a47&wf=dGFCall&wtok=&wtkps=jZBbbsMgFES3UvHduDyCgeufrCCKIGzABtISP/LAjhNF2XsBp41aqVL/GDhzZy4ICLh54IDGvm48KpaFBwbIO4PiSQKitawwHvPj+XA+6t1IPJHcka2aOdVeWTXbXec8ryNNAS16VJRhwC0pQ6OiSYWIZouFBGcMolZNM734G150h/RPA/8wWd/MhnfCk2FzE2IK4WmmjC4FIyTN6gHpagQzGBU3D0QQKkU+UeNBzVZHZJAcEyWowLS4T5Pa5yRA9TFckkg+PYuwsTI0q/UbkuZMCZdMfdV73rx+Z8c3wpNp+cuIAP3AQtpo09Jh63ZvhsZmbem6THdlb/SQmbovT3Y1VI3T9uGI/UJCHhLcvnPe2Rd7ce/D0ISP+QQ=&wchk=cec4ae5ef58658bee53002e4559d08fcc7de589a>, site accesat pe 6 octombrie 2020.

Teza acestui călugăr a ridicat mai multe suspiciuni de plagiat motiv pentru care au apărut mai multe reacții în presa dobrogeană¹⁰⁴. În acest sens a fost sesizat și *Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)* în data de 20.07.2018 și a fost întocmit un referat unde a fost dovedit plagiatul¹⁰⁵. În urma referatului a fost emisă și o decizie definitivă a CNATDCU din data de 17.12.2019 prin care s-a decis, cu unanimitate de voturi, retragerea titlului de doctor a „domnului Achim Constantin Cosmin”¹⁰⁶. Nu au ezitat să apară, din nou, în acest sens alte reacții în presa din Constanța în ceea ce-l privește pe starețul plagiator¹⁰⁷.

Răsfoind respectiva teză de doctorat, care este publică și poate fi consultată online pe portalul Ministerului Educației Naționale *rei.gov.ro*¹⁰⁸, am lecturat subcapitolul respectiv unde a fost tratată ipoteza Părintelui Drăgulin. La o analiză mai atentă am constatat cu stupeoare că starețul respectiv a plagiat masiv din cartea Părintelui Alexandru Moțoc preluând aproape integral subcapitolul dedicat acestei controversă¹⁰⁹, ba chiar a și schimbat titlul subcapitolului din *Controverse privitoare la persoana Sfântului Cuvios Dionisie Exiguul* în *Controverse cu privire la identitatea Sfântului Dionisie*.

Nu vom insista asupra acestui plagiat ordinar, asupra căruia s-a pronunțat deja în luna decembrie 2019 consiliul CNATDCU prin retragerea titlului de doctor a starețului Achim Constantin Cosmin, însă ne-am simțit datori să amintim și această lucrare deoarece este, din nefericire, a două teză de doctorat în teologie susținută în țară cu privire la personalitatea Sfântului Dionisie Exiguul, și unde a fost tratată teoria Părintelui Gheorghe Drăgulin.

În anul 2019, Doamna Profesor Elena Ene D-Vasilescu (University of Oxford) a susținut în cadrul unei conferințe desfășurate la Bruxelles un referat despre Dionisie Areopagitul, care se intitulează *Dionysius the Areopagite in Romanian theology*¹¹⁰.

Domnia sa amintește teoria Părintelui Profesor Gheorghe Drăgulin despre care afirmă că „Drăgulin’s position regarding the identity of Dionysius Exiguul has not found general acceptance, and certainly Dumitru Stăniloae¹¹¹, an internationally well-known Romanian theologian of the twentieth century, did not find it convincing (we have to note that the newest Western literature on this issue was not available to him) [Poziția lui Drăgulin cu privire la identitatea lui Dionisie

¹⁰⁴ A se vedea următoarele articole: 1) <https://www.dezvalui.ro/inca-un-plagiat-la-teologia-din-constanta-achim-ciprian-staretul-care-a-uitat-ca-furtul-este-un-pacat/>, site accesat pe 6 octombrie 2020; 2) <https://tenews.ro/cine-sta-in-spatele-denigrarii-parintelui-ciprian-achim-constantin-cosmin/>, site accesat pe 6 octombrie 2020.

¹⁰⁵ <http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2019/12/Achim-referat-comun-nou-cu-semnături.pdf>, site accesat pe 6 octombrie 2020. În referatul respectiv, semnat de renumiți profesori de teologie și membri ai CNATDCU precum Prof. univ. dr. Michael Fieger (Theologische Hochschule Chur), Prof. univ. dr. Ștefan Iloaie (Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca) și Prof. univ. dr. habil. Daniel Munteanu (Facultatea de Teologie și Științele Educației a Universității Valahia din Târgoviște), sunt expuse o parte din pasajele plagiare din wikipedia, Părintele dr. Alexandru Moțoc, Patriarhul Daniel, și chiar din subsemnatul (sic!).

¹⁰⁶ http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2019/12/Decizia-CNTADCU-finala-Nr.-16424_17_12_.2019-Achim-Constantin-Cosmin.pdf, site accesat pe 6 octombrie 2020.

¹⁰⁷ A se vedea articolul: https://adevarul.ro/locale/constanta/plagiat-teologie-cnatdcu-retrage-titul-doctor-unui-staret-1_5dfda9655163ec42713aa430/index.html, site accesat pe 6 octombrie 2020.

¹⁰⁸ <https://rei.gov.ro/index.php?&ddpN=917523103&we=7de50869e17bec77664920c1aeae1a47&wf=dGFCall&wtok=&wtkps=jZBbbsMgFES3UvHduDyCgeufrCKIGzABtISP/LAjhNF2XsBp41aqVL/GDhzZy4ICLh54IDGvm48KpaFBwbIO4PiSQKitawwHvPj+XA+6t1IPJHcka2aOdVeWTXbXec8ryNNAS16VJRhwC0pQ6OiSYWIZouFBGcMolZNM734G150h/RPA/8wWd/MhmfCk2FzE2IK4WmmjC4FIyTN6gHpagQzGBU3D0QQKkU+UeNBzVZHZJAcEYWowLS4T5Pa5yRA9TFckkg+PYuwsTl0q/UbkUzMCZdMfdV73rx+Z8c3wpNp+cuiaP3AQtpo09Jh63ZvhsZmbem6THdlb/SQm b0vT3Y1VI3T9uGI/UJCHhLcvnPe2Rd7ce/D0ISP+QQ=&wchk=cec4ae5ef58658bee53002e4559d08fcc7de589a>, site accesat pe 6 octombrie 2020.

¹⁰⁹ Moțoc, 2010, pp. 63-84.

¹¹⁰ Acest text nu a fost publicat fiind disponibil online și poate fi consultat aici: 1) https://www.academia.edu/41162270/Dionysius_the_Areopagite_in_Romanian_theology, site accesat pe 6 octombrie 2020; 2) https://www.researchgate.net/publication/337704869_Elena_Ene_D-2020;Vasilescu_Dionysius_the_Areopagite_in_Romanian_theology, site accesat pe 6 octombrie 2020.

¹¹¹ Aici apare o eroare des întâlnită la cercetătorii laici care confundă numele părintelui profesor și îl scriu *Stăniloae* în loc de *Stăniloae*, așa cum este corect.

Exiguul nu și-a găsit acceptarea generală și, cu siguranță, Dumitru Stăniloae, un teolog român al secolului al XX-lea bine cunoscut pe plan internațional, nu a găsit-o convingătoare (trebuie să menționăm faptul că literatura occidentală cea mai nouă privind acest subiect nu a fost disponibilă pentru el), trad.n.]”¹¹².

Domnia sa preia cea mai nouă teorie cu privire la identitatea Sfântului Dionisie Areopagitul, bazată pe o bogată bibliografie de specialitate care circulă în Occident, și cu care sunt de acord majoritatea teologilor români în prezent, și anume că acesta ar fi fost de origine siriană¹¹³.

Sebastian Nazăru a publicat în *Ziarul Lumina*, ediția din 16 mai 2019, o recenzie la ultima carte a Părintelui Profesor Gheorghe Drăgulin, respectiv *De la Dionisie Exiguul la Dionisie Pseudo-Areopagitul. Dezlegarea creștin-ortodoxă a enigmei „genialului autor al celei mai frumoase plăsmui literare din toate timpurile” (J. Paramelle)* publicată la Editura Ștefadina din București, în anul 2018. Acesta afirmă că „cu multă tenacitate și pasiune, pe durata următoarelor patru decenii (1979-2018), părintele Gheorghe Drăgulin și-a continuat cercetările, publicând în cursul acestui periplu științific mai multe contribuții care au oferit ipotezei sale un fundament mai solid. Lucrarea «De la Dionisie Exiguul la Dionisie Pseudo-Areopagitul...» constituie, fără îndoială, bilanțul cercetării sale asupra unui subiect pe care l-a investigat cu o pasiune totală, mistuitoare, și cu o neclintită perseverență”¹¹⁴.

Având o poziție neutră, fără să accepte sau să contrazică teoria părintelui Drăgulin, autorul concluzionează spunând: „în ultimă instanță, lucrarea constituie o invitație la dezbateri, un îndemn de a ne apropia de misterul identității lui Dionisie fără a nesocoti nici una dintre ipotezele exprimate, fără prejudecăți și fără idiosincrazii”¹¹⁵. Cu alte cuvinte, fără a avea vreun temei științific (sic!), ne invită la o lectură „fără prejudecăți” a cărții Părintelui Profesor Gheorghe Drăgulin.

Ultimul text analizat, și cel mai recent apărut cu privire la subiectul cercetat de noi, îl reprezintă un articol semnat de Prof. dr. Gheorghe Constantin Nistoroiu. Textul se intitulează *Opera Sfântului Dionisie Smeritul și Areopagitul - Temelia Culturii Apusului*, și a fost publicat în revista *Art-emis Academy. Magazin literar-artistic și de opinie*, ediția din 11 martie 2020¹¹⁶.

Acesta îl numește Sfântul Dionisie Smeritul și Areopagitul și preia, fără alte explicații, teoria Părintelui Gheorghe Drăgulin, textul fiind scris cu un puternic caracter protocronist și naționalist, într-un stil asemănător cu cel al Prof. Mihail Diaconescu.

Concluzii

În studiul nostru ne-am propus prezentarea acestei probleme teologice controversate, respectiv identitatea dintre Sfântul Dionisie Exiguul și Sfântul Dionisie Areopagitul. Teoria identității celor doi îi aparține Părintelui Prof. univ. dr. Gheorghe Drăgulin care, după spusele sale, a început să cerceteze acest subiect încă din anul 1965, pe marginea căruia a publicat o serie de cărți și studii între anii 1985-2020.

După prezentarea celor 32 de argumente invocate de Părintele Gheorghe Drăgulin în susținerea teoriei sale, am purces la prezentarea opiniilor unor teologi români și străini asupra asupra ipotezei identității dintre cei doi Dionisie.

Am identificat un număr de 24 de teologi și cercetători români care și-au exprimat opinia cu privire la ipoteza lansată de Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin.

¹¹² https://www.academia.edu/41162270/Dionysius_the_Areopagite_in_Romanian_theology, site accesat pe 6 octombrie 2020; https://www.researchgate.net/publication/337704869_Elena_Ene_D-Vasilescu_Dionysius_the_Areopagite_in_Romanian_theology, site accesat pe 6 octombrie 2020.

¹¹³ https://www.academia.edu/41162270/Dionysius_the_Areopagite_in_Romanian_theology, site accesat pe 6 octombrie 2020; https://www.researchgate.net/publication/337704869_Elena_Ene_D-Vasilescu_Dionysius_the_Areopagite_in_Romanian_theology, site accesat pe 6 octombrie 2020.

¹¹⁴ Nazăru, 2019.

¹¹⁵ Nazăru, 2019.

¹¹⁶ Nistoroiu, 2020.

Majoritatea celor menționați de mine nu susțin această teorie cu excepția următoarelor persoane: Pr. prof. univ. dr. Nicolae Dură, Prof. Mariana Popescu-Argeș, Prof. univ. Mihail Diaconescu, Prof. dr. Gheorghe Constantin Nistoroiu ș.a.

În ceea ce ne privește, considerăm că teoria Părintelui Profesor Gheorghe Drăgulin ridică mai multe probleme, semnalate și de alți autori citați anterior, și anume:

1. De ce Sfântul Dionisie Exiguul își semnează prefețele la traducerea din greacă în latină, cu cognomenul *Dionysius Exiguus* iar tratatele areopagite din limba greacă sunt semnate cu *Dionisie Pseudo-Areopagitul*?

2. De ce biograful lui Dionisie Exiguul, Cassiodor, cu care a colaborat până la finalul vieții sale și alături de care a predat dialectica la „Universitatea” acestuia de la Vivarium, nu menționează nimic despre opera greacă a acestuia?

3. Cum putea oare un smerit călugăr dobrogean, așa cum se semnează Sfântul Dionisie Exiguul, care a predat dialectica, influențat de Aristotel, să compună un text cu influențe neoplatonice¹¹⁷ așa cum sunt tratatele areopagite?

4. Argumentele Părintelui Profesor Gheorghe Drăgulin sunt de ordin general și nu există vreo comparație filologică a operelor celor doi autori, din greacă în latină.

Concluzia noastră în ceea ce privește teoria propusă de Părintele Profesor Gheorghe Drăgulin este aceea că lucrurile nu sunt încă pe deplin elucidate în privința autorului corpusului areopagitic, așa cum spunea și Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, întrucât este nevoie de o aprofundare și analiză serioasă și științifică a problemei respective, și considerăm că teoria sa reprezintă doar o ipoteză de lucru.

BIBLIOGRAFIE

Bocșa, L. 2005. *Filosofie medievală*. București: Fundației România de Măine.

Cășvean, EI. 2014. Importanța Sfântului Dionisie Areopagitul și a teologiei lui astăzi (The Importance of Holy Dionysius the Areopagite and his theological teachings in today's perspective). *Astra Salvensis: revistă de istorie și cultură* 4, pp. 123-135.

Cloșcă, CM. 2009. *De docta ignorantia în theognosia apofatică a Sfântului Dionisie Pseudo-Areopagitul*. Iași: Lumen.

Diaconescu, M. 1999. *Istoria literaturii dacoromâne*. București: Alcor Edimpex.

Drăgulin, G. 1979. Ecleziologia tratatelor areopagite și importanța ei pentru ecumenismul contemporan. Teză de doctorat. *Studii Teologice* 1-4, pp. 54-300.

Drăgulin, G. 1985. Ieromonahul Dionisie Smeritul «Exiguus» sau «cel Mic» (aprox. 470-550). Încercare de întregire bio-bibliografică. *Studii Teologice* 7-8, pp. 522-523.

Drăgulin, G. 1986. Un fiu de mare faimă al Arhiepiscopiei Tomisului din veacul al VI-lea la Roma. *Studii Teologice* 3, pp. 92-111.

Drăgulin, G. 1991. *Identitatea lui Dionisie Pseudo-Areopagitul cu Ieromonahul Dionisie Smeritul (Exiguul)*. Cercetare ortodoxă a unei controversate probleme de istorie a culturii bizantine și a celei străromâne. Craiova: Mitropoliei Olteniei.

Drăgulin, G. 2008. *Sfântul Dionisie Smeritul și Areopagitul. Părintele erei creștine (+aprox. 555)*. București: Proxima.

Drăgulin, G. 2018. *De la Dionisie Exiguul la Dionisie Pseudo-Areopagitul. Dezlegarea creștin-ortodoxă a enigmei „genialului autor al celei mai frumoase plăsmui literare din toate timpurile” (J. Paramelle)*. București: Ștefadina.

Dumitru, SA. 2013. Sfântul Dionisie Areopagitul. Teologia și iconomia lui Dumnezeu. *Altarul Banatului* 7-9, pp. 58-69.

¹¹⁷ Pentru această idee, ce nu-mi aparține, îi sunt profund recunoscător bunului meu prieten, Conf. Univ. Dr. Lucian Grozea de la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, care mi-a deschis „ochii minții” și m-a făcut să văd mai limpede această problemă a identității dintre cei doi Dionisie, lucru pentru care îi mulțumesc.

Dură, N. 1989. Străromânul Dionisie Exiguul (465-545) și opera sa canonică. O evaluare canonică a contribuției sale la dezvoltarea dreptului bisericesc. *Ortodoxia* 4, pp. 37-61.

Duță, F. 2003. Precizări privind biografia lui Dionisie cel Mic. *Izvoarele creștinismului românesc*. Constanța: Arhiepiscopiei Tomisului, pp. 283-297.

Ghiță, C. 2010. Sfântul Dionisie Areopagitul, teologul erosului divin. *Ziarul Lumina* 3 octombrie. Disponibil online: <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/documentar/sfantul-dionisie-areopagitul-teologul-erosului-divin-21821.html>, site accesat pe 5 octombrie 2020.

Louth, A. 1997. *Dionisie Areopagitul. O introducere*. În românește de Sebastian Moldovan. Studiu introductiv de diac. Ioan I. Ică Jr. Sibiu: Deisis.

Moțoc, A. 2010. *Sfântul Cuvios Dionisie Exiguul. Părintele erei creștine*. București: Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

Nazăru, S. 2019. De la Dionisie Exiguul la Dionisie Pseudo-Areopagitul. *Ziarul Lumina*, ediția din 16 mai. Disponibil online: <https://ziarullumina.ro/educatie-si-cultura/cultura/pe-urmele-sfantului-dionisie-pseudo-areopagitul-144255.html>, site accesat pe 6 octombrie 2020.

Nedelcu, SC. 2013. Originea scită a Sfântului Dionisie Exiguul. *Lumină Lină: revistă de spiritualitate și cultură – Gracious Light: review of Romanian Spirituality and Culture* 2, pp. 19-26. Disponibil online: http://www.romanian-institute-ny.org/images/Lumina_Lina_-_Gracious_Light_-_2_-2013_-_corr.pdf.

Nedelcu, SC. 2015. Contribuția Sfântului Dionisie Exiguul la receptarea culturii grecești în Occident. *Receptarea antichității greco-latine în culturile europene. Colocviu Internațional, ediția a VII-a, Craiova, 24-25 octombrie 2014*. Craiova: Universitaria, pp. 317-332.

Nedelcu, SC. 2016. Prima consemnare în literatura română a Sfântului Dionisie Exiguul/The First Record in Romanian Literature of Saint Dionysius Exiguus. *Astra Salvenis: revistă de istorie și cultură* 7, pp. 160-179. Disponibil online: <https://astrasalva.files.wordpress.com/2017/03/astrasalvensis-an-iv-numar-7-2016.pdf>.

Nedelcu, SC. 2018. Copilăria, educația și formarea teologică a Sfântului Dionisie Exiguul. *Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie-istorie* XXIV, pp. 251-259.

Nedelcu, SC. 2019. Contribuții la biografia Sfântului Dionisie Exiguul. Călătoria sa din Scythia Mynor (Dobrogea) la Roma. *Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie-istorie* XXVI, pp. 201-220.

Nistoroiu, GC. 2020. Opera Sfântului Dionisie Smeritul și Areopagitul - Temelia Culturii Apusului. *Art-emis Academy. Magazin literar-artistic și de opinie*, ediția din 11 martie. Disponibil online: <https://www.art-emis.ro/religie/opera-sfantului-dionisie-smeritul-si-areopagitul-temelia-culturii-apusului>, site accesat pe 6 octombrie 2020.

Păcurariu, M. 1991. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. Vol. 1. Ediția a 2-a. București: Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Păcurariu, M. 2002. *Dicționarul Teologilor Români*. Ediția a doua. București: Enciclopedică.

Păcurariu, M. 2011. *Cultura teologică românească. Scurtă prezentare istorică*. București: Basilica a Patriarhiei Române.

Păcurariu, M. 2014. *Dicționarul Teologilor Români*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Sibiu: Andreiana.

Popescu-Argeș, M. 1993. Pr. Dr. Gheorghe I. Drăgulin, Identitatea lui Dionisie Pseudo-Areopagitul cu Ieromonahul Dionisie Smeritul (Exiguul). Cercetare ortodoxă a unei controversate probleme de istorie bizantine și a celei străromâne, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991, 342 p. (recenzie). *Biserica Ortodoxă Română* 1-3, pp. 159-161.

Rus, R. 2003. *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*. București: Lidia. Sfântul Dionisie Areopagitul. 1996. *Opere complete și scoliile Sfântului Maxim Mărturisorul*. Traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae. Ediție îngrijită de Constanța Costea. București: Paideia.

Toroczkai, CI. 2012. Sf. Dionisie Areopagitul în teologia românească: o analiză critică. *Teologie și filosofie în opera Sf. Dionisie Areopagitul. Simpozion, Mănăstirea Tismana – Gorj, 2010*. Vol. 2, partea a II-a. Craiova: Mitropoliei Olteniei, pp. 41-100.

Toroczkai, CI. 2015. Episcop Alexander Golitzin, Dionisie Areopagitul mistagogul – o lectură monahală, trad. ieromonah Nectarie (Dărăban), cu colaborarea pr. Bogdan G. Bucur, Deisis, Sibiu, 2015, 517p., ISBN: 978-606-740-005-2 (recenzie). *Revista Teologică* 4, pp. 202-204.

Vasiliu, C. 2002. *Sfinții neamului românesc*. Târgoviște: Pildner & Pildner.

Voicu, C. 2010. *Patrologie și literatură postpatristică*. Vol. III. București: Basilica a Patriarhiei Române.

SURSE WEB:

- https://adevarul.ro/locale/constantaplagiata-teologie-cnatdcu-retrage-titulul-doctor-unui-staret-1_5dfda9655163ec42713aa430/index.html, site accesat pe 6 octombrie 2020.
- <https://rei.gov.ro/index.php?&ddpN=917523103&we=7de50869e17bec77664920c1aeae1a47&wf=dGFCall&wtok=&wtkps=jZBbbsMgFES3UvHduDyCgeufrCCKlGzABtISP/LAjhNF2XsBp41aqVL/GDhzZy4lCLh54IDGvm48KpaFBwbIO4PiSQKitawwHvPj+XA+6t1lPJHcka2aOdVeWtXbXec8ryNNAS16VJRhwC0pQ6OiSYWizZouFBGcMoIZNM734G150h/RPA/8wWd/MhnfCk2FzE2lK4WmmjC4FIyTN6gHpagQzGBU3D0QQKkU+UeNBzVZHJAcEyWowLS4T5Pa5yRA9TFcKkg+PYuwsTl0q/UbkUzMCZdMfdV73rx+Z8c3wpNp+cuiAP3AQtpo09Jh63ZvhsZmbem6THdlb/SQmb0vT3Y1VI3T9uGI/UJCHhLcvnPe2Rd7ce/D0ISP+QQ=&wchk=cec4ae5ef58658bee53002e4559d08fcc7de589a>, site accesat pe 6 octombrie 2020.
- <https://tenews.ro/cine-sta-in-spatele-denigrarii-parintelui-ciprian-achim-constantin-cosmin/>, site accesat pe 6 octombrie 2020.
- https://www.academia.edu/41162270/Dionysius_the_Areopagite_in_Romanian_theology, site accesat pe 6 octombrie 2020.
- <http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2019/12/Achim-referat-comun-nou-cu-semnatura.pdf>, site accesat pe 6 octombrie 2020.
- http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2019/12/Decizia-CNTADCU-finala-Nr.-16424_17_12_.2019-Achim-Constantin-Cosmin.pdf, site accesat pe 6 octombrie 2020.
- <https://www.dezvaluiri.ro/inca-un-plagiat-la-teologia-din-constant-achim-ciprian-staretul-care-a-uitat-ca-furtul-este-un-pacat/>, site accesat pe 6 octombrie 2020.
- https://www.researchgate.net/publication/337704869_Elena_Ene_DVasilescu_Dionysius_the_Areopagite_in_Romanian_theology, site accesat pe 6 octombrie 2020.
- <https://www.teologiepentruazi.ro/tag/sfantul-sfin%C8%9Bit-mucenic-dionisie-areopagitul/>, site accesat pe 6 octombrie 2020.

Pr. Prof. univ. dr. Gheorghe Drăgulin (n. 1929)

Sursa: <https://basilica.ro/dialog-cu-pr-prof-univ-dr-gheorghe-i-dragulin-prin-iadul-a-zece-puscarii-comuniste/>, site accesat pe 7 octombrie 2020.

Sf. Cuvios Dionisie Exiguul (1 septembrie)

Sursa: <https://ziarullumina.ro/thumbs/gallery/2013/08/29/sfantul-dionisie-exiguul-podoaba-bisericii-noastre-stramosesti-84047.jpg>, site accesat pe 7 octombrie 2020.

Sf. Sfințit Mucenic Dionisie Areopagitul (3 octombrie)

Sursa: https://doxologia.ro/sites/default/files/styles/media-articol-colorbox/public/articol/2015/10/sf_dionisie_areopagitul_3.jpg?itok=cgTBF4Ln, site accesat pe 7 octombrie 2020.